

Европейски съд по правата на човека

Енгел и др. срещу Холандия
(Engel and others v. The Netherlands)

Жалби №№ 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, А.22

Решение от 8 юни 1976 г.

(резюме)*

Чл. 5, т. 1: право на свобода и сигурност; **чл. 5, т. 4:** право на задържания да обжалва законността на задържането¹; **чл. 14:** забрана за дискриминация при упражняване на правата по Конвенцията.

Военната дисциплина попада в обсега на чл. 5. Някои форми на военен арест представляват лишаване от свобода по смисъла на чл. 5, т. 1.

Факти по делото

По времето, когато са сезирали Комисията, жалбоподателите са изслужвали задължителна военна служба с различни подофицерски чинове. При отделни случаи им били наложени от съответните им командващи офицери различни наказания за нарушения на военната дисциплина. Жалбоподателите ги обжалвали пред офицера, натоварен с разглеждане на жалби, и след това пред Върховния военен съд, който по същество потвърдил обжалваните решения, но в два случая намалил наложените наказания.

Действащите към тогавашния момент дисциплинарни разпоредби, отнасящи до холандската армия, се съдържали в *Закона за военната дисциплина* от 1903 г. (наричан по-нататък “Законът от 1903 г.”) и още няколко нормативни акта. Тази правна уредба еволюирала с течение на годините. По-специално, някои разпоредби на Закона от 1903 г., приложени в случая, били отменени или изменени със закон от 1974 г. Едновременно с дисциплинарното право, в Холандия съществува и военно наказателно право, предвиждащо процедури пред военен съд като първа инстанция и обжалване пред Върховния военен съд.

Резюме на решението на Европейския съд

Всички жалбоподатели твърдят, че наложените им дисциплинарни наказания и мерки са в нарушение на чл. 5, т. 1 от ЕКПЧ.

Съдът приема: “При подготовката и последващото сключване на Конвенцията, мнозинството от договарящите държави са притежавали сили за отбрана и следователно – система за военна дисциплина, която по самото си

---

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

¹ Резюмето е само на тази част от решението, в която се разглеждат твърденията по чл. 5. В останалата му част Съдът се произнася по твърденията по [чл. 6](#), [чл. 10](#) и [чл. 11](#) от Конвенцията, взети самостоятелно и във връзка с чл. 14.

естество предполага възможност за налагане на ограничения върху някои от правата и свободите на членовете на тези сили, каквито не могат да бъдат наложени на гражданите. Само по себе си съществуването на подобна система не противоречи на техните задължения. Военната дисциплина, въпреки това, не попада извън обсега на член 5, т. 1. Тази разпоредба не само трябва да се разглежда в светлината на членове 1 и 14, но и изброяването на случаи на лишаване от свобода в нея е изчерпателно, както личи и от думите “освен в следните случаи”. Дисциплинарни наказания или мярка могат следователно да съставляват нарушение на чл. 5, т. 1. (...)

Като прокламира “правото на свобода”, т. 1 на чл. 5 има предвид индивидуална свобода в класическия ѝ смисъл, което ще рече физическата свобода на личността. Целта му е да гарантира, че никой няма да бъде лишен от тази свобода по произволен начин. Както се изтъква от правителството и от Комисията, той не се отнася за прости ограничения на правото на придвижване ([чл. 2 от Протокол № 4](#)). Това е ясно както от употребата на изразите “лишен от свобода”, “арест” и “лишаване от свобода”, които се явяват също и в точки 2 до 5, така и от сравнението между чл. 5 и другите нормативни разпоредби на Конвенцията и протоколите ѝ.

За да се определи дали някой е бил “лишен от свобода” по смисъла на чл. 5, изходна точка трябва да бъде неговото конкретно положение. Военната служба, както е уредена в договарящите държави, по никакъв начин не представлява сама по себе си лишаване от свобода по смисъла на Конвенцията, след като е изрично предвидена в [чл. 4, т. 3, б. “б”](#). Освен това, от специфичните изисквания на военната служба следват доста широки ограничения на свободата на придвижване на членовете на въоръжените сили, така че нормалните ограничения, които я съпътстват, също не попадат в приложното поле на чл. 5. Всяка държава е компетентна да организира собствената си система на военна дисциплина и се ползва с известна свобода на преценка по този въпрос. Границите, които чл. 5 изисква да не бъдат преминавани от държавата, не са идентични за военнослужещите и за гражданите. Дисциплинарни наказания или мярка, които при анализ биха били несъмнено сметени за лишаване от свобода, ако бяха приложими към гражданен, може да не притежават тази характеристика, ако бъдат наложени на военнослужещ. Въпреки това, такова наказание или мярка не може да избегне условията на чл. 5, когато приема формата на ограничения, които очевидно се отклоняват от нормалните условия на живот във въоръжените сили на договарящите държави. За да се установи дали е така, трябва да се държи сметка за цяла редица фактори като естеството, продължителността, действията и начина на изпълнение на въпросните наказания или мярка.”

На базата на тези именно предпоставки, Съдът ще изследва въпроса дали в един или повече от разглежданите по делото случаи е имало лишаване от свобода. Няма лишаване от свобода в резултат на три- и четиридневния арест при леки условия, разпореден съответно срещу двама от жалбоподателите. “Военнослужещите, подложени на това наказание, макар и лишени от право да напускат през свободните от служба часове жилищата си или военните сгради и помещения, според случая, не са държани под ключ и продължават да изпълняват задълженията си. Те остават, повече или по-малко, в обикновените рамки на армейския си живот. Арестът при утежнени условия се отличава от ареста при леки условия само в едно: в свободните си от служба часове войниците не са държани под ключ, но изтърпяват ареста в специално определено място, което не

могат да напускат, за да посещават бюфета, кино или стаите за почивка. Следователно Съдът не счита за лишаване от свобода дванадесетдневния арест при утежнени условия, срещу който се прави оплакване. Строгий арест се отличава от ареста при леки и при утежнени условия по това, че подофицерите или обикновените военнослужещи го изтърпяват денонощно заключени в килия и са съответно откъснати от изпълнението на обикновените си задължения. По този начин той е свързан с лишаване от свобода. От това следва, че временният арест, наложен на г-н Енгел под формата на строг арест, има същия характер, независимо от краткия си срок. Превеждането в дисциплинарно поделение представлява най-тежкото наказание по военното дисциплинарно право в Холандия. Редниците, осъдени на това наказание в резултат на дисциплинарни производства, не са отделени от тези, които са осъдени на същото като допълнително наказание по наказателното право и в продължение на месец или повече те нямат право да напускат заведението. Превеждането продължава за период от три до шест месеца; той е значително по-дълъг от срока на другите наказания, включително на строгия арест, който може да бъде налаган за един до четиринадесет дни. По-нататък, оказва се че г-н Дона и г-н Шул са прекарали нощта заключени в килия. Поради тези различни причини Съдът счита, че при конкретните обстоятелства е имало лишаване от свобода.” Съдът стига до заключението, че нито арестът при леки условия, нито арестът при утежнени условия, нито временният арест изискват по-задълбочено изследване по т. 1 на член 5.

Правителството поддържа, че превеждането в дисциплинарно поделение и временният арест са съобразени с изискванията съответно на б.б. “а” и “б” от т. 1 на чл. 5. По отношение на б. “а” Съдът “отбелязва, че тази разпоредба не прави разлика, базирана на правното естество на нарушението, в което лицето е било признато за виновно”. “Тя се прилага за всяка “присъда” в резултат на която се стига до лишаване от свобода, произнесена от “съд”, независимо дали осъждането е класифицирано като наказателно или дисциплинарно от вътрешното право на въпросната държава. Действително г-н Дона и г-н Шул са били лишени от свобода “по силата на” осъждането им от Върховния военен съд. Остава да се установи дали присъдата е била постановена от “компетентен съд” по смисъла на чл. 5, т. 1, б. “а”. Върховният военен съд, чиято юрисдикция не се оспорва, представлява съд от организационна гледна точка. Несъмнено неговите четирима членове-военни не са несменяеми, но както и двамата цивилни членове, те се ползват с независимостта, присъща на установеното в Конвенцията понятие за “съд”. Освен това, от досието не личи г-н Дона и г-н Шул да са били лишени пред Върховния военен съд от адекватни правосъдни гаранции по чл. 5, т. 1, б. “а”, автономна разпоредба, чиито изисквания не винаги имат еднакъв обseg с тези на чл. 6. Гаранциите, предоставени на двамата жалбоподатели, се разкриват като “адекватни” с оглед изискванията на чл. 5, т. 1, б. “а”, ако се държи сметка за “специфичното естество на обстоятелствата”, при които се е състояло производството. Накрая, определеното наказание е било наложено и след това изпълнено “законно” и “в съответствие с процедури, предвидени от закона”. Накратко, то не е било в нарушение на чл. 5, т. 1.”

Временният арест на г-н Енгел, от своя страна, очевидно не попада в приложното поле на б. “а” от чл. 5, т. 1.”

По отношение на б. “б” Съдът “счита, че думите “осигуряване изпълнението на задължение, предписано от закона” се отнасят само до случаи, в

които законът позволява задържането на лице, за да бъде същото принудено да изпълни определено и конкретно задължение, което не е спазило до момента”. “Широко тълкуване би довело до последици, несъвместими с понятието за върховенство на закона, от което е вдъхновена цялата Конвенция. То би дало основание например за административно лишаване от свобода с цел гражданинът да бъде принуден да изпълнява общото си задължение за подчинение на закона във връзка с всякакви съображения. В действителност, временният арест на г-н Енгел по никакъв начин не е бил насочен към осигуряване бъдещето изпълнение на такова задължение.” Мярката се налага по приложимите вътрешноправни разпоредби за минало поведение. Тя е подготвителен стадий на военно дисциплинарно производство и следователно е взета по наказателен повод. “В някои случаи тази мярка би могла да има и този несъществен предмет или ефект – да накара член на въоръжените сили да спазва занапред задълженията си, но тя много трудно би могла да бъде подведена под б. “b”. Ако случаят беше такъв, приложението на тази буква би могло при това да бъде разпространено към наказания *stricto sensu*, които включват лишаване от свобода на базата на възпиращото си естество. Това би лишило такива наказания от основните гаранции на б. “a”. Въпросната мярка в действителност е сходна повече с тази по б. “c” на чл. 5, т. 1 от Конвенцията. В настоящия случай обаче тя не е изпълнявала едно от изискванията на последната разпоредба, тъй като задържането на г-н Енгел не е било “с цел да се осигури явяване пред предвидената в закона институция”. Временният арест на г-н Енгел не е бил и “законен” по смисъла на чл. 5, т. 1, тъй като е надхвърлял – с 22 до 30 часа – максималния 24-часов срок, установен в чл. 45 на Закона от 1903 г. Според правителството, офицерът, натоварен с разглеждането на жалби, е поправил тази нередност в следствие, като е приел, че дисциплинарното наказание – два дни строг арест, наложено от него на жалбоподателя на 5 април 1971 г. и потвърдено от Върховния военен съд на 23 юни 1971 г., е изтърпяно предварително – от 20 до 22 март. Въпреки това, от практиката на Европейския съд е ясно, че приспадането на предварителното задържане от по-късно постановената присъда не може да отстрани нарушението на т. 3 от чл. 5, а може да има значение само във връзка с чл. 50 – като намаляващо причинените загуби. Съдът не намира основание да възприеме различно решение, когато преценява съответствието на временния арест на г-н Енгел с т. 1 на чл. 5. В заключение, лишаването от свобода на жалбоподателя от 20 до 22 март 1971 г. е било при условия в разрез с тази точка.”²

Според жалбоподателите спорните наказания и мерки са в нарушение също и на чл. 5, т. 1 във връзка с чл. 14. “След като някои от тези наказания и мерки не са включвали лишаване от свобода, твърдяната във връзка с тях дискриминация не повдига въпроси по чл. 14, тъй като не е засегнала ползването

---

² Решението е взето с единодушие относно заключението, че чл. 5 не е приложим по отношение на ареста при леки условия на г-н Енгел (второто наказание) и г-н Ван дер Виел; с мнозинство от 12 гласа срещу 1 относно заключението, че чл. 5 не е приложим и по отношение на ареста при утежнени условия на г-н Де Вит и на временния арест при утежнени условия на г-н Дона и г-н Шул; ; с мнозинство от 11 гласа срещу 2 относно заключението, че превеждането на г-н Дона и г-н Шул в дисциплинарно поделение не е в нарушение на чл. 5, т.1; с мнозинство от 9 гласа срещу 4 относно заключението, че целият период на временния строг арест на г-н Енгел е в нарушение на чл. 5, т. 1, доколкото не е оправдан по никоя от подточките на тази разпоредба; с мнозинство от 10 гласа срещу 3 относно заключението, че наред с това той е нарушил чл. 5, т. 1 още и тъй като е надхвърлил 24-часовия период съгласно чл. 45 от Закона от 1903 г.

от правото, установено в чл. 5, т. 1. Това не се отнася за временния арест на г-н Енгел, нито за привеждането на г-н Дона и на г-н Шул в дисциплинарно поделение.” Съдът приема: “Различно третиране, основано на военен чин, може да наруши чл. 14. Изброяването в тази разпоредба е примерно, а не изчерпателно, както личи от думите “на каквото и да е основание, като...”³. Освен това, терминът “статус”⁴ е достатъчно широк, за да включва и военен чин. По-нататък, различие, което касае начина на изпълнение на наказание или мярка, свързани с лишаване от свобода, не попада по тази причина извън приложното поле на чл. 14, тъй като подобно различие неминуемо се отразява на начина, по който се “осигурява” “ползването” от правото, гарантирано от чл. 5, т. 1. На Съда е известно, че съответното законодателство на много от договарящите държави еволюира, макар и в различна степен, към по-голямо равенство в дисциплинарната област между офицери, подофицери и обикновени военнослужещи. Холандският закон от 12 септември 1974 г. предлага забележителен пример за тази тенденция. Поспециално, като премахва строгия арест и привеждането в дисциплинарно поделение, този закон слага край на различията, критикувани от г-н Енгел, г-н Дона и г-н Шул. Присъщата на армиите йерархическа структура предполага диференциация по чин. На различните чинове съответстват различни отговорности, които на свой ред оправдават някои неравенства в третирането в дисциплинарната област. Такива неравенства се срещат традиционно в договарящите държави и са толерирани от международното хуманитарно прав. В това отношение Европейската конвенция позволява на компетентните национални власти значителна свобода на преценка. По времето, към което се отнася случаят, атакуваните от тримата жалбоподатели различия са имали еквивалент във вътрешната законодателна система на практически всички договарящи държави. Основани на сам по себе си обективен елемент, какъвто е военният чин, тези различия може да са били продиктувани от законна цел, а именно опазването на дисциплината чрез методи, подходящи за всяка отделна категория военнослужещи. Докато само редниците са риксвали да бъдат преведени в дисциплинарно поделение, те очевидно не са били пък подлагани на сериозно наказание, застрашаващо другите членове на въоръжените сили, а именно понижение в чин. Що се отнася до затварянето в килия при строгия арест, холандският законодател може да е имал достатъчно основание да не го прилага по отношение на офицери. Като цяло, не изглежда законодателят да е злоупотребил в случая със свободата, дадена му от Конвенцията. Освен това, съдът не счита, че принципът на пропорционалност ... е бил нарушен в настоящия случай.

Жалбоподателите се оплакват на второ място от неравенство в третирането между военнослужещи и цивилни. “Действително, дори цивилни, подчинени по силата на занятието си на особена дисциплинарна система, не могат да бъдат подложени на наказания, аналогични на спорните лишавания от свобода. Все пак, това няма за последица дискриминация, несъвместима с Конвенцията, тъй като условията и изискванията на военния живот са по естеството си различни от тези на цивилния живот. Поради това съдът не намира нарушение на чл. 5, т. 1 и чл. 14, разгледани заедно.”⁵

³ В официалния български превод на Конвенцията тези думи са преведени неточно като “основана по-специално на ...”(Б. пр.).

⁴ В официалния български превод – “признак” (Б. пр.).

⁵ Решението е взето с единодушие.

Във връзка с твърдяното нарушение на чл. 5, т. 4 Съдът “припомня, че привеждането на г-н Дона и на г-н Шул в дисциплинарно поделение е било последица на “постановена от компетентен съд присъда” по смисъла на чл. 5, т. 1, б. “а”. Докато “чл. 5, т. 4 задължава договарящите държави да осигурят право на отнасяне на въпроса пред съд”, когато “решението, лишавашо дадено лице от свободата му, е такова, което се взема от административен орган”, “нищо не показва, че същото се прилага и когато решението се взема от съд в резултат на съдебно производство”. “В последния случай”, както например “когато наказание лишаване от свобода се налага “по силата на постановена от компетентен съд присъда” (чл. 5, т. 1, б. “а” от Конвенцията)”, контролът, изискван от чл. 5, т. 4, се инкорпорира в решението” (вж. решението от 18.06.1971 г. по делото [Де Вилд, Оумс и Версайн](#)⁶, А.12, стр. 40-41, § 76). Съдът заключава, че няма нарушение на чл. 5, т. 4 в случая на г-н Дона и г-н Шул.⁷

---

⁶ De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium

⁷ Решението е взето с мнозинство от 12 гласа срещу 1.